

קצת חזרה על היסטוריה?

שבעה נושאים דורשים אולי חזרה קצרה על הנלמד בבית הספר, למען תתבהרנה כל טענותי כראוי: קיצור מואץ של דברי ימי האנושות – כדי להתמקם נכון על הרצף ההיסטורי, מושג הזמן וחלוקתו, תהליך אימוץ הלוח הגרגוריאני בעולם, התפתחות צורות כתיבת מספרים, המצאת האלפבית, דיון על בריאת "העולם", תיארוך של יציאת מצריים; ולבסוף מתן תודה עגומה לאויבינו והרהורים על נחיצות המלחמות בימינו.

קיצור מואץ של דברי ימי האנושות

אין דבר קבוע בעולמנו. מילים מקבלות משמעויות חדשות, מנהגים משתנים, אפילו דתות מתפתחות.

השעון שעל פרק ידי מצביע על חלוקת היום – משקיעת החמה ועד שקיעתה למחרת – לעשרים וארבע שעות. וכל פעם שאני שואל מה היה אורך יום בתקופת יציאת מצריים למשל, בן שיחי סבור שמעולם כך היה. ולא היא! בתקופה הגיאולוגית הנוכחית, ציר כדור הארץ הצפון-דרום "נשכב" לאיטו לאופק קו המשווה; כתוצאה מכך, אורך ממוצע של יום מתארך בכחצי שעה מדי אלף שנים. למשל בקיצור, אורך יום בזמן יציאת מצריים היה עשרים ושתיים שעות של שעוני הנוכחי¹. אין אנחנו מרגישים בכך, כמובן – אני מבין, ובכל זאת איני מסוגל לדמיין, מציאות זו.

כך גם לגבי תפיסות עולם (להבדיל מאופנות): הן משתנות לאט מאוד, ולפעמים נעלמות כי פשוט עבר זמנן; ולעתים נדירות מתרחשות קפיצות התקדמות מואצות. יחד עם זאת, קיימת חפיפה מסוימת של סוגי תרבויות, אפילו באותו חבל ארץ.

בבית הספר לימדו אותנו שהדיבור מבדיל בין שאר בעלי החיים לבין בני האדם. משפט זה אינו לגמרי נכון: לכל בעלי החיים סוג כזה או אחר של תקשורת ביניהם, בין בעזרת צלילים (חוש השמיעה), בין בעזרת תנועות והבעות פנים (חוש הראיה), בין בעזרת ריחות (חוש הריח) או בין בעזרת מגע (חושי המגע והטעם השונים). כל החושים הללו מתיחסים תמיד ל"כאן ועכשיו", להווה, לתחושה המיידית. לעומתם, האדם יכול להשתמש בדיבור גם כדי לתכנן את עתידו ועתיד סביבתו – ודבר זה הוא המבדיל בינו לבין שאר בעלי החיים: היכולת לתכנן במילים קודם ואז ליישם במעשים, היכולת לחלום עולם ותפיסת עולם שונים מהווה הקיים².

די ברור שכאשר האנושות הורכבה כולה מציידים-לקטים, לא היה שייך מושג של ירושה³. תופעות טבע⁴ היו בעיקר מפחידות ומנגנוניהן לא מובנים ומכאן שזכו להאלהה כסוג של שוחד⁵: די מסתבר שאומץ וסקרנות היו התכונות האנושיות רבות המשמעות ביותר – אומץ וכוח עדיפים

¹ ואיני מסוגל לדמיין מה היה אורך חיי מתושלח במונחי פעימות לב (בהנחה שקצב פעימותיו של homo sapiens sapiens יציב מאז היבראו). וכיוצא באלה. לא מדובר רק בהשלכה לאחור, וההוכחה לדברי בקשר לציר סיבובי הכדור שלנו היא בניוד אזורי היעור והמדבור על פני תבל (מדבר סהרה של היום היה יער עבות עד לפני כמה עשרות אלפי שנים, למשל, וכך גם מדבר ערב הסעודית).

² בפרשת בראשית, כאשר בורא העולם מצווה את אדם וחווה "[ו...]רדו בהם [בבעלי החיים ובצמחים]", זו הכוונה. לא רק להשתמש, אלא לשנות – בשאיפה להיטיב ולא לנצל עד תום או חו"ח לקלקל.

³ כל רכוש האדם היה מה שיכל לשאת על גבו.

⁴ במובן הרחב ביותר: גם הר, גם יער, לא רק תופעות מאיימות כגון רעם וברק.

⁵ המטרה היתה לנסות לפייס את האלילים, שנתפסו כעוינים את האנושות לכתחילה.

בצייד. השבט היה המבנה החברתי הנכון (ובשיאו), מספר שבטים בעלי לשון אחת יוצרים את מבנה העל החברתי של עם). נוודים חופשיים היו קדמונינו ומגוריהם היו סוגי בקתות, אוהלים או מערות, ותמיד ליד מקום מים מתוקים. בתקופה פרהיסטורית ארוכה זו אין ממשות לחלוקת הזמנים מעבר לשנה, מחולקת לעונות נדידה או מציאת צמחים. בתקופה זו של חוסר ביטחון בסיסי, לפחות בקשר למזון, סביר לחשוב שנולדו יותר בנות מבנים⁶ – מה שבדיעבד הביא לחשיבות היתר של הגברים. מושגים של עתיד, עבדות או מיסים לא היו קיימים כלל.

במעבר לחקלאות נוצר רכוש ויכולת להורישו, היתה אפשרות של עודף ובשל כך נוצר הצורך במושגי קבע, חוק וסדר⁷. העודף בצמחים הביא לביות בעלי חיים, שאף הם ביקשו להינות מפירות עמלנו: במידה רבה, כל עולם החי הרוויח ביטחון תזונתי. אופי הסכסוכים השתנה: לא רבו על טרף מיידי, כי אם על הגנה על רכוש קיים והרחבת תחום השליטה – בשונה מקודם, שטח משמעו עושר. הקהילות הפכו נייחות והחלו לחפור מאגרי מים או בארות במקומות שקל יותר להגן עליהם: הערים על מנגנוני השליטה השונים שלהן (כולל עבדות) נוסדו אז, יחד עם מפעלי בנייה קהילתיים ומושג הצבא, ומתוך כך גביית מסים⁸ ומלחמה – ורווחו קורבנות אדם טכסיים⁹ יחד עם בעלי חיים ומוצרים בנוסף לחלק מהיבולים והצייד. שיא התהליך הוא ביסוד המבנה העל החברתי של מדינות לאום. במקום מנהיגי חבורה או שבט, קמו מלכים או שליטים, שהתיאמרו להיות בעלי אישור אלוהי לשלטונם והם יסדו פולחן: הצגה דתית מזרה אימה, אחידה לכל העיר, מלווה במעשי מגיה, והאלוהיות קיבלו מאפיינים אנושיים בנוסף למאפיינים "הטבעיים" הקדומים. לא רק כוח גופני וניסיון הספיקו כדי להיות שליט, נדרשו גם ידע¹⁰ בתחומים מגוונים ויכולת תכנון לטווח ארוך. תפיסת הזמן השתנתה מאוד, כי בחקלאות צריך לתכנן מראש פעולות כגון חריש וזריעה. עד סוף תקופה זו, הריקודים היו ריקודים קבוצתיים, מה שנקרא היום "עממיים". המשפחה קיבלה חשיבות על פני השבט והיתה המבנה החברתי הנכון: ריבוי ילדים הפך למנוע העיקרי של העשייה והעושר, ויתכן שריבוי נשים לבעל אחד נבע מכך. לקרת סוף תקופה זו התחילו לדבר על אופנה¹¹, מונח מבוסס כולו על עיקרון ההכבדה.

⁶ סטטיסטיק, יותר בנות נולדות בתקופות של מתח וחוסר בטחון כללי.

⁷ חוק וסדר מיד ותמיד כרוכים באובדן מסוים של חירות ומאפשרים פיתוח החשיבות של כל פרט עד כדי עבדות. מצריים העתיקה הצטיינה בחוקים נוקשים ומכאן היה צורך בשהייה מסוימת של בני ישראל במדבר – מקום ללא תרבות ומכאן ללא סדר מובנה וללא חוקים – מעין חזרה לתקופה קדמונית ולכן מתן חשיבות חוזרת לפרט בלי לגרוע מחשיבות הכלל: האיזון בין הכלל לפרט בהתאם לחוקים פשוטים ומקובלים הוא המפתח הבלעדי לקיום מוצלח של קהילה כלשהי לאורך זמן.

⁸ המיסים לא תמיד היו כהיום בישראל והם החלטה של כל שלטון ושלטון. למשל בתקופת פיתוח הבנייה ובעיקר האפשרות לכלול בזמן הבנייה חלונות מרובים ובטוחים, מלכים מסוימים מיסו את העשירים על מספר וגודל החלונות בבתיהם כסוג של מס על ההון (האצילים לא אהבו את השיטה והיא גרמה לתסיסה בין מוקדי הכוח).

⁹ הקריבו אנשים זרים לשבט או לעם, בעדיפות ראשונה. אולם אם לא הצליחו למצוא קרבן מתאים, לא נרטעו מהקרבנות הנחות או הקטן מתוך העיר, עבדים היו מועדפים. מצאתי הסבר סביר לתופעה זו, אם כי קשה בשכלתנותו, בציטוט של הרב אלבו ב"ספר העקרים" על פרשת רצח הבל בידי קין. אם מחפשים תאור התופעה בצורה פחות שכלתנית, הרומן "Salambo" של פלובר מצוין. גם ספר ההיסטוריה "The Golden Bough" דן בעניין בצורה דומה. כדי לקרוא על קרבנות האדם בתל בית שמש בידי "מלכת האריות", תצטרכו ללמוד תרבות מצרית בתקופת הברונזה ולחפש את מכתב התלונה נגדה ששלח קצין מצרי לפרעה כאשר אחד מחייליו "נעלם".

¹⁰ כדי לשמרו הצטרכו להמציא שיטות כתב שונות במקומות המאורגנים יותר (סין, הודו, מצרים, מזופוטמיה ומרכז אמריקה).

¹¹ בבחינת "איני מחליף כי הקודם התקלקל, אלא כי אני יכול להרשות לעצמי", בלי לשקול בהכרח את ההשלכות העתידיות של מעשי. מה שאנחנו מבינים היום כ"אופנה" התחיל משמלות נשות חצר מלכת אקוויטניה במהלך ימי הביניים (הן נצטוו להחליף שמלה פעם בחודש), היום אנחנו אמורים להחליף סגנון בגדים כל עונה, ורכב וחברי כנסת כל שלוש שנים, וכו'. חוסר המשכיות לעולם אינו מתכון להצלחה, אלא בעיקר לבזוז משאבים חיוניים ולמעשה הוא מהווה בעיקר הכרזת כישלון העבר.

המעבר מחקלאות לתעשייה ביזר את הידע בין שכבות "דמוקרטיות" של מהנדסים ומומחים : ההתמקצעות חובה ומתוך כך הרווח בעבדים קטן מאוד לנוכח עלות לימוד כל מקצוע. שוב אין כל משמעות לחלוקת הזמן לעונה, חודש או שבוע כקדם ; במקום זה נוצר צורך לחלק את הזמן ליחידות קצרות מדויקות ואחידות מצד אחד, וארוכות משנה מצד שני¹². השבט או המשפחה כבר אינם עוד מרכז התפיסה הקיומית, כי אם המוצרים והנוחות¹³. הרכוש הופך מנותק משהו מבעליו : השטח החקלאי מוגבל מיסודו ; אם לשדה יש זהות ומאפיינים מוחלטים, זיקה לבעליו והוא דורש נוכחות והשקעה, כבר ניתן לרכוש תחליף זהה לכל מכשיר או מוצר תעשייתי. נוצר צורך בשיטור מקצועי מבעבר וכתוצאה מכך החלו להמציא אויבים¹⁴. במקום הקרבת קורבנות של בעלי חיים (כבר אין מספיק מהם), עדיף להתפלל¹⁵, עדיין בקהילה, וברוב הדתות עדיין כהצגה טכסית בלי השתתפות פעילה של המאמינים. המשפחה הפכה מונוגמית, הצטרכו הרבה פחות ילדים לשרידות החברה וגם הדגשת ההבדל בין המינים נעלם : ברוב המקצועות, אין שוני ביכולת העובד או העובדת ; החלו לדבר במונחים של "כוח אדם". הריקודים הפכו זוגיים, או כפי שהם נקראים היום - "סלוניים". כבר לא יושנים בבית וחיים מחוצה לה, אלא חיים כל הזמן במבנים. המגורים הופכים אנכיים¹⁶ וחשיבות מקורות האנרגיה או המים נעלמת ככל שהחברה מתקדמת חומרית ושיפור התובלה¹⁷ מרשה. התכנות סדרתית ומבוססת סיבה ומסובב. אפשר להיות "יותר" דמוקרטיים : המשפחה מאבדת מחשיבותה כאמור ובמקומה הפרט הופך חשוב יותר. מבנה העל החברתי הוא ארגונים בינלאומיים¹⁸ לעומת המדינה. משהתחברה הפכה קלה, פסקו העלויות לרגל ומונודים המרבים להלך זקופים, בני האדם הופכים ליצור יושב – גם בנסיעותיו, גם ברוב המקצועות, העיסוקים והמשחקים.

כרגע, אנחנו חווים הקצנה או סיום של התקופה התעשייתית לעבר תקופה חדשה, שאיני יודע איך לאפיין אותה על נכון : יש אומרים צרכנות¹⁹ ? אני מציע לכוון את תקופתנו "בדיד יושב"²⁰. המבנה

¹² כבר לא אומרים "בשנה הבאה כעת חיה" אלא "עלה על הרכבת של 06:47" ; בניית תשתית רכבת היא בהחלט מפעל רב שנתי ואפשר לעבוד עליה 7/24.

¹³ של בעלי היכולת בעיקר, והם התרבו מאוד לעומת כל התקופות הקודמות.

¹⁴ אויבים היו גם היו קודם, אלא שעם התפתחות התעשייה, סיבת המלחמות השתנתה והפכה פחות קיומית מבתקופה החקלאית : בעולם תעשייתי עם מסחר פתוח הכרחי, אפשר לרכוש כל דבר מכל מקום. שמירת צבא פעיל חייבה המצאת אויבים, אפילו יש מאין, אולם הצבא הפך שריד עבר, שאין לו עוד הצדקה קיומית מוחלטת.

¹⁵ כמובן, התהליך ארך מאות שנים ולא היה אחיד בכל מקום.

¹⁶ עד אז, המגורים היו בעיקרם אופקיים, למעט ברומה – שם כבר בנו בנייני מגורים רבי קומות (עד שש קומות). למשל, ראו כמה מעט ארמונות האצולה האירופאית נבנו בני שלוש קומות – לרוב שתי קומות הספיקו.

¹⁷ תובלה אינה רק משאיות, רכבות, אוניות ומטוסים. היא גם קווי חשמל וצינורות מים, ביוב וגז.

¹⁸ ארגונים בינלאומיים יכולים להיות מדינות-על כמו ארה"ב, הודו או שווייץ (אפילו עם שפות שונות בכל מחוז או בכל מדינה פרטנית, בוודאי קיימות מערכות משפט שונות בתוכן – כגון גם ישראל, למען הדיוק, כי אצלנו החוקים שונים בהתאם למקום המגורים או להשתייכות העדתית), ארגונים מסחריים כגון חברות יצור ושיווק בינלאומיות, ארגונים חברתיים ללא שטח כלל, כגון האו"ם (אין שטח שליטה, אבל יש צבא פעיל) או NGOs, או תנועות רעיוניות אופנתיות כגון תנועות ה"פוסט-לסוניהן.

¹⁹ איני אוהב מונח זה, בוודאי לא כאשר מתכוונים לסגל עובדים ולנותני שרותים. העידן החדש מתאפיין יותר מכל באפשרות יצירה בלי נוכחות פיזית של היוצר, על ידי מכונות מונחות מחשבים : במידה רבה, אין נחיצות לנוכחות האדם בשום מקום. מצב חדש זה דורש זהירות רבה בניהולו – אך בהיעדר ניהול נכון, הוא מסוכן להמשך קיום החברה האנושית.

²⁰ על ציר שבט-משפחה-אדם בודד המהווה היום "משפחה חד-הורית". גם ציר עם-מדינה-חברות בינלאומיות מסתיים באדם הבודד. נראה שבכל סיום תקופה, תהליך דומה התרחש – האפיקורסים לגבי יוון העתיקה, למשל, גם התייחסו להנאות האיש הבודד לעומת צורכי הכלל. הציר עומד-הולך-רוכב-נוסע נגמר בשיבה מתמדת, בכל אמצעי התחבורה וכמעט בכל מצבי העיסוק.

החברתי הנכון הוא האדם הבודד²¹ ומתוך כך זמן יסוד משפחה מתאחר. אפילו הריקודים הפכו יותר למאמצים גופניים של בודדים שנראים כסוג של עוויתות, לרוב תנועות גופניות בלי קשר לצלילים הנשמעים²². גם התכנות מאבדת סדר והופכת "מונחה עצמים"; כלומר, המתכנתים צריכים להתמודד עם רכיבים "עצמאיים", סוג של ניהול אנרכיה²³. במקום תקליט בעל תלם הקלטה רציף אחד, משתמשים היום בדיסק דיגיטלי²⁴. הצורך בירושה או בילודה גם הוא פוחת: כל אחד יכול לרכוש מוצר²⁵, שרות²⁶ או ילד²⁷. ברור שהצורך בעבודה פיזית של כולם פוחת מאוד והחיים קלים יותר מבעבר בעבור רוב האנושות. מושגים של תבונה וידע הופכים מרכזיים על חשבון הרגש: הדתות הופכות פחות מרכזיות והתפילה יותר אישית והרבה פחות טכסית. אפילו הזמן הופך לחלוטין שרירותי יותר: אפשר לקבוע "שעות שמש" שונות בקיץ ובחורף.

אך מיום ליום, התפתחויות אלה אינן ברורות לרוב האנשים, מה גם שהמבנים החברתיים הקדמונים לא איבדו את תוקפם וקיימת חפיפה ביניהם. גם היום חיים בו זמנית ובאותו מקום לקטים-ציידים²⁸, חברות חקלאיות בעיקרן²⁹, חברות תעשייתיות וגם חברות "צרכניות" במבנה-על בינלאומי³⁰.

כאמור בתחילת המאמר, רובנו משליכים אחורנית את ההווה שאנחנו חווים וברור לרובנו ש"אין חדש תחת השמש" וש"אין מוקדם ומאוחר" בהבנת העולם, המציאות והחברה. מפתה מאוד גם להניח שהמבנה החברתי הקיים כרגע במקום מסוים נכון לכל רחבי העולם³¹... ולא היא.

מתוך כל זה, נותר לנו עוד הרבה מה לגלות סביבנו, מה לשפר ומה לתקן כדי למלא את הארץ, לכבוש אותה ולרדות בבעלי החיים כראוי תוך שמירה על קיימות התבל והחברה האנושית כציווי אלוהי ישראל את האדם הראשון. מה גם, שאנחנו רק בתחילת הדרך בהבנת גוף האדם, רגשותיו, נשמתו ובוודאי היחס הנכון לקונו-בוראו: לי ברור שעדיין דרושה לנו מנת ענווה ענקית!

על מושג הזמן

בדקדוק, חלוקת הזמן פשוטה: קיים "לפני" וקיים "אחרי". ואמנם אם רוצים לדייק יותר, צריך למצוא שיטה מתאימה לשפה או לדת של הדובר³².

²¹ צריך לזכור ולהפנים היטב, שאדם בודד מניח תשתית ענקית של מאמצים טרומיים מצד המון "אנשים שקופים", אחרת הוא חוזר אחורה למעמד של צייד-לקט.

²² ריקודים בסגנון breakdance עוד יותר קיצוניים: רק אחד מתנועע, וכל השאר מסתכלים.

²³ הבסיס המחשבתי של תכנות מונחה עצמים דומה מאוד לניהול פוליטיקה ומדיניות על בסיס יחדה (קואליציה) מרובת מפלגות חזקות ונגדה (אופוזיציה) פעלתנית.

²⁴ כולמר, כל צליל מפורק ונשמר כאוסף של צלילים בודדים בתהליך פירוק רכיבי הצליל. האוזן האנושית אינה מספיק רגישה כדי לקלוט את החלקים הנפרדים, לכן המוצר הסופי נשמע בשלמותו ונדמה כמושלם יותר מהקלטות קודמות.

²⁵ קשה לרכוש עוד שדה כי הכמות המועילה מוגבלת, קל הרבה יותר לרכוש עוד מכונת.

²⁶ האנשים הופכים שקופים, ובכללם כל מי שמשרת או אמור לשרת: למעט ידוענים, רוב האנשים החיים בעולמנו שקופים לאחרים, לפחות כמה שעות בכל יום.

²⁷ אימוץ, פונדקאות וכדומה, בעיקר לבעלי יכולת כספית.

²⁸ האנושות רחוקה מאוד מלהכיר את כל הצמחים ואת כל בעלי החיים על פני כדור הארץ על כל צורותיהם.

²⁹ יש לאנושות הרבה מה לשפר בפן קיימות החקלאות ובניהולה הנכון: סוגיית הדשנים היא רק האופנתית.

³⁰ בעזרת קניות דרך אינטרנט ועוד.

³¹ בדיוק זה הבסיס לכל סוגי הקולוניאליזם, כולל הרוחני (דוגמת "פוליטיקלי קורקט" וכיוצא בזה).

³² שפות מסוימות מחלקות את העבר לכמה רמות, לדוגמא.

ביהדות של היום, חלוקת הזמן לחודשים טבעית בגלל הירח כמו גם בגלל תופעות נשיות מחזוריות ידיעות; ואולם, בנצרות החלוקה לחודשים אינה קשורה לגורם טבעי כלשהו. באמת, החלוקה לחודשים אינה מתחייבת המציאות: היו תקופות אצל עמים שונים בהן השנה התחלקה לעשרה חודשים בלבד, בתוספת זמן לא מוגדר, שקראו לו "חורף"³³. היו עמים בזמן העתיק, שלא הכירו כלל את חלוקת השנה לחודשים; ממילא לא אצל כל התרבויות התקיים מחזור שנתי של 365 ימים: אין צורך ממשי לחזור אחורה בזמן - דוגמא עכשווית היא השנה המוסלמית. בין השאר, לוח השנה של הכהנים בבית המקדש כלל רק 364 ימים³⁴ והשלמות של שבוע נוסף כל שלוש שנים, כך שהיה מדויק תמיד במחזור שנים קצר. האמת היא שגם ביהדות הנוכחית, אין לשנה אורך קבוע, אלא שבעזרת עיבור שנים בהסתמך על שני גרמי שמים גם יחד, בממוצע השנים כן מדייקים על פני מחזור לא ארוך יחסית: האורך המשתנה של השנים מונע שגרה, שהיא גורם מדכדך.

למה שבעה ימים בשבוע? יודעים בוודאי את התשובה, אולם שווה להזכיר אותה: בגלל מעשה בראשית. ואמנם נכון שבני ישראל היו היחידים לחלק את הזמן ביחידות של שבוע³⁵ ... עד שכל העולם קיבל על עצמו חלוקה זו והיא נחשבת היום "טבעית". אלא שמה שחשוב בעניין זה הוא שבתוך השבוע אין לזמנים השונים את אותו הערך: שישה ימים הם "חול" ויום אחד "קדוש" - מיוחד - השבת. ממד הקדושה נכנס במושג השבוע ולא היה קיים כלל במחזורים כה קצרים של הזמן אצל שאר אומות העולם. לא ידועה לי שום עדות בשום עם על המשוואה "קדושה שווה השבת העבודה" (עד היום הזה!) ועל תכיפות ימי מנוחה וקדושה, כפי שהתקיימו בעמנו מאז יציאת מצרים.

בעולם העתיק הכירו לרוב בצורך בחלוקת החודש ליחידות זמן נוחות יותר: באיסלנד ובאיי ג'ווה, "השבוע" מנה רק חמישה ימים; בני רומי וגם הקלטים השתמשו ב"שבוע" בן שמונה ימים; הוולשים וסביב הים הבלטי היתה החלוקה ל"שבוע" בן תשעה ימים; בסין העתיקה בן עשרה ימים; אצל האצטקים ובני המאיה, השתמשו ב"שבועות" בנות 13 יום וכיוצא באלה. במצרים העתיקה של הממשל הבינוני, לא היתה כלל חלוקת החודש ל"שבוע" - וכך היה בעוד תרבויות. היסטורית, בני ישראל היו היחידים, שהשתמשו בשבוע בן שבעה ימים בגלל מעשה בראשית³⁶.

המאפיין הבולט - והמושתק - ביותר בכל חלוקות הזמן הללו, הוא כי הן חלוקות דתיות בלבד על פי "מיתוסים" שונים ואין להן אחיזה בטבע, אין להן אחיזה בממשל תקין או במסחר הוגן:

³³ אצל הרומים למשל, לפני הלוח היוליאני.

³⁴ 52 שבועות כפול 7 ימים. הלוח הזה היה מבוסס כולו על המספרים 3, 4, ו-7.

³⁵ לא לגמרי נכון. ידוע שפולחן מיתרה בפרס ובהמשך ברוב הארצות שנשלטו על ידי רומא (רק כמה עשרות שנים, במהלך המאבק על הבכורה בין פולחן מיתרה לבין הנצרות בתוך הצבא הרומי) גם הנהיגו שבוע של שבעה ימים ובכל יום היה פולחן לכוכב לכת אחד, כפי שהם זיהו אותם: נראה שכוכבי הלכת היו אלים בעלי כוח ממשי על פי דתם. עד היום השפות האירופיות מתיחסות לאותם אלילים: Sunday, Monday-Lundi-Lunes, Mardi-Martes (בהתאמה: שמש, ירח ומאדים - על שמו בלטינית של אליל המלחמות) ועוד. ואולם מלבד שמות הימים, אין לי שום מידע על המשמעויות והפולחנים במקדשים או בציבור. בוודאי לא היה יום מנוחה - גם את זה אנחנו יודעים בוודאות - אך אין ביהדות זהות בין יום כלשהו לבין כוח אלילי.

³⁶ והנה, עכשיו שכל העולם מתנהג בנושא זה על פי תורתנו, יש במדינתנו היהודית לעומתיים שמשתדלים להיפך ומנסים בכל כוחם לבטל את השבת. אלא שביטול השבת, אם פועלים לפי ההיגיון הצרוף, מבטל גם את "השבוע" ומבטל את המנוחה השבועית, תוך גרימת ירידה מתחייבת בפיריון העבודה. נראה לי שעמדת העומתיים אינה עקבית או הגיונית - והיא בוודאי אינה כלכלית. בעיני, טענתם נשמעת כטענת קורח ועדתו.

ובאמת, אם ביהדות ובאסלאם ימי השבוע ממוספרים, בכל המדינות האחרות נתנו שמות אלילים לימי השבוע.³⁷

מתי נגמר ומתחיל היום? השעון על פרק ידי משנה את התאריך בשעת חצות: אין יותר הגיון בשינוי תאריך בשעת חצות הליל מאשר בכל שעה אחרת. זוהי פשוט קביעה ערטילאית ושרירותית, באמצע השינה, כדי שלא נחוש בשינוי. לפני השינוי, לילה; אחריו, עדיין לילה. גרוע מכך: ללא שעון, איני יכול לדעת בדיוק מתי חצות הליל; ואולם, נחמד להתעורר ליום חדש כדברי השיר³⁸. כמובן שהיהדות שונה והיא מתנהגת על פי הטבע. תאריך חדש חל, כאשר היום הקודם מסתיים: לפני שינוי התאריך, יום; אחריו, לילה. פשוט, הגיוני³⁹, מוחשי, משתנה. הגישה הזו מרגיזה מאוד את האנשים הלעומתיים, הרואים ביהדות הבל, שאין לו קשר לחיינו בימינו, והרואים ביהדות סבך גזרות לא טבעיות. כל שבכוחי לעשות, הוא לחזור על ההבחנה הפשוטה, בלי לנסות להוכיח אותה כאן במחקרים פסיכולוגיים, ששרירות וחוסר טבעיות מביאות בהכרח לאורך זמן לשתי תוצאות: דיכאון או אלימות, לפעמים לשתייהן ביחד, ואז מכריזים על מהפכה בניסיון לצאת מסיכונים אלה. כל התופעות האלה אינן רצויות לדידי: אבחר תמיד באל חי וקיים⁴⁰.

במסכת ראש השנה, יש וויכוח גדול לגבי ההתחלה הנכונה של מניין השנים: האם מהחודש הראשון של עם ישראל⁴¹ כהוראת התורה בספר שמות, או מהחודש השביעי⁴². הוחלט לפני 1,600 שנה, שבגלות הפרט הוא החשוב, כי בזמן כתיבת התלמוד, נעלם העם למעשה בממד הקרקעי ובממד הלאומי-ציבורי⁴³ גם יחד. במדינת ישראל, לא השכלנו למנות אסיפה מכוננת בתחום הפוליטי וגם לא בתחום הדתי⁴⁴, לכן אנחנו עדיין מונים את השנים החל מ"ראש השנה לפרט", על סמך מסורת גלות בבל – גם בישראל המתחדשת, בה התחדשה הממלכתיות והגלות הסתיימה.

יש לזכור עוד עניין: מבריאת העולם ועד היום, אורך היום אינו 24 שעות של שעון יד. לפני כחמש מאות שנים, בזמן גילוי אמריקה, גירוש ספרד ותגבור משמעותי למזרח של יהדות אשכנז, התחילו גם לשרטט מפות, שיכולות להיות שימושיות גם היום⁴⁵. עבודת השרטוט התבססה על תצפיות כל גרמי שמיים בעזרת מכשיר sextant, המודד את הזווית של חפצים שמימיים לעומת האופק. כאשר אנחנו מודדים היום את אותם גרמי שמיים באותם המקומות, מסתבר שיש תזוזה קטנה

³⁷ בשפות מסוימות, במקום שם אליל, שם יום המנוחה מזכיר במפורש את מקורו היהודי: cy66ota ברוסית או sábado בספרדית למשל.

³⁸ ובאמת, בלא מעט תרבויות, היום התחיל עם עלות השחר.

³⁹ ולמה לא מתחילים את תאריך היום בבוקר? כדי שנוכח כי לא מתחילים מ"יש", אלא ביהדות תמיד מתחילים מ"אין" וממנו נבנה ה"יש": קודם חושך (על פני המים) ואז נברא האור. היהדות מניחה שצרכים להכין כל דבר ולהתכוון לכל מצב, כי אין נתון מראש.

⁴⁰ מלשון "קיימות", שהיא "שלום" בסופו של דבר, והיא מחייבת התעדכנות מתמדת – כלומר: בלי ערנות לצורך בשינויים קטנים תמידיים כדי לדייק, גם אין קיימות. זו כנראה הסיבה שביהדות ה'הלכה' קובעת, כי בהגדרה היא אינה קבועה לאורך ימי חי עם ישראל.

⁴¹ "ניסן" בלשון התלמוד הוא "ראש ראשי החודשים" התורני – היינו אומרים "ראש השנה".

⁴² "תשרי". ויש לזכור שבתורה, "ראש השנה" שלנו היום נקרא "יום תרועה" או "יום הזיכרון".

⁴³ כתוב "למלכות", כי מניין השנים התחיל מחדש עם הכתרת ("משיחה", בלשון תנ"כית) כל מלך, נביא או שופט. וכך היה: נניח מלך עלה על כיסאו חודשיים לפני ראש ראשי החודשים, נקבע כי פסח – בסך הכל שלושה חודשים מאוחר יותר – נחשב נופל בשנתו השנייה.

⁴⁴ יש אומרים "סנהדרין" לתחום הדתי, משתמשים דווקא במילה יוונית. האמת, אינני מבין כל כך את ההפרדה הזאת בין דת לבין מדינה: אם יש רבנים בכנסת, למה אין ב"סנהדרין" גם חברי כנסת, פוליטיקאים שלא הוסמכו לרבנות? או לעניין זה גם מומחים אחרים כגון פלייסטיים, פסיכולוגים ועוד?

⁴⁵ המפות הקדומות יותר אינן מדויקות באותה מידה.

ועקבית בכל העולם: ציר צפון-דרום של כדור הארץ "נשכב" לאט אל קו המשווה. חישוב השינוי מראה שבמונחי זמן, היום שלנו ארוך מאורך היום אז בדקות ארוכות. כלומר: בזמן רש"י, אורך היום היה שווה ל-23.5 שעות שלנו; בזמן אברהם אבינו, אורך יום שלם (משקיעה עד שקיעה) היה קצת פחות מ-22 שעות שלנו. איני מסוגל לחשב מה היה אורך היום בזמן מתושלח: אבל ברור מאוד ש-999 שנות חייו אינן כאורך השנים האלה היום. יתכן כי במונחים של פעימות לב, חייו היו אמנם ארוכים מאוד, אבל "נורמליים". אפשר גם שהקדמונים ציינו תקופות ולא שנים בנות 365¼ ימים כאשר כל יום אורך 24 שעות של שעון יד דיגיטלי.

על אימוץ הלוח הגרגוריאני בעולם

הלוח הגרגוריאני המשמש עוגן בעסקות בינלאומיות אינו פשוט. הקושי העיקרי בו הוא קביעת חג הפסחא, שלשיטתם חייב ליפול בשבוע של הפסח שלנו, אך אסור שיחול באותו יום או ביום ראשון. בעזרת חישובים די מסובכים, האפיפיור חייב "לתקן" את הלוח כמעט מדי כל מאה שנים, אחרת הלוח "שלו" אינו נאמן לעקרון דתו: אינו מסונכרן עם הלוח היהודי.

וכך קרה לראשונה, כאשר האפיפיור גרגוריוס קבע שמחרת יום 4 אוקטובר 1582 לשיטתו יהיה 15 אוקטובר⁴⁶. תיקון דומה קרה בשנת 1600⁴⁷, בשנת 1700⁴⁸, בשנת 1800⁴⁹ ובשנת 1900⁵⁰. אימוץ הלוח הגרגוריאני הרווח היום בעולם כולו היה מאוד הדרגתי, אפילו בתוך המדינות הנוצריות עצמן: למשל בהולנד (אז כבר פרוטסטנטית), ערים שונות אימצו אותו לאורך תקופה ארוכה של שלוש מאות שנים - מהמאה ה-16 של הנוצרים ועד תחילת המאה ה-19 לספירתם⁵¹. המדינה האחרונה בעולם לאמץ את הלוח הגרגוריאני היתה טורקיה, שהפכה אותו ללוח הרשמי שלה רק בשנת 1927 למניינם⁵². התיקון הבא צפוי לשנת 2200: יומיים יוסרו מהלוח, וכך יהיה: מחרת 28 פברואר 2200 יהיה 3 מרס 2200⁵³. יהיה מעניין לראות איך אנשי המחשבים יצטרכו להתמודד עם התיקון הצפוי, כבר לקרת שנת 2080 למניינם, כי חישובים אקטוארים בחברות הביטוח נעשים 120 שנה מראש... אם המתכנתים של אז ידעו על כך במועד. אינני יודע איך ארגון התקנים הבינלאומי יתכונן כדי לעדכן את ISO 8601⁵⁴, שכולו מושתת על הלוח הגרגוריאני.

ואמנם, יתכן כי הנצרות כבר לא תהיה קיימת בשנת 2200 כי בשונה מהעבר, "העולם" היום פחות "דתי" ובכל מקרה אין דת יכולה להחזיק מעמד כאשר היא מתנגשת בטבע, בתפיסות מוכחות של

⁴⁶ כלומר, הוא "העלים" 10 ימים מהלוח. למשל, התאריך 10/10/1582 אינו קיים לגבי רוב המקומות המקבילים על עצמם את הדת הקתולית. אולם לא כל השליטים הסכימו לקביעת האפיפיור.

⁴⁷ יומיים למי שכבר תיקנו, או שוב 10 ימים נעלמו למי שעוד לא.

⁴⁸ הפעם, יומיים למי שכבר תיקנו, או 11 ימים למי שעוד לא.

⁴⁹ יום אחד למי שעקב וציית, או 12 ימים למתעבים.

⁵⁰ 13 ימים למי שלא עקב אחרי האפיפיור, או יומיים לאחרים.

⁵¹ קראת נכון: במחוז אוטרכט היה התאריך 13/12/1700, ואילו במחוז השכן פריסלאנד, אותו יום בדיוק צוין 1/12/1700. וזו רק דוגמא אחת.

⁵² נראה שהעידן הקולוניאליסטי של המדינות הנוצריות ממערב אירופה היה נחוץ כדי להביא את בשורות השבוע ויום המנוחה השבועי לעולם. עובדה היא שכאשר כל העולם קיבל זאת, מדינות הלאום עלו - גם אם יש הרבה מה לתקן בנושא זה, כי מה שאנחנו מכנים "לאום" אינו תמיד קשור להגדרת המדינות.

⁵³ וכך התארכים 01/03/2200 ו-02/03/2200 לא יהיו "חוקיים". בסרטון <https://youtu.be/8chdX8KrasQ>, המגישה לא זכרה על נכון את תאריכי התיקון הבא של האפיפיור, אך כל השאר נכון.

⁵⁴ תקן זה מסדיר את התאריכים למי שאימץ אותו - למעשה, לעולם כולו.

המדע... ובמחשבים! בוודאי איני מתיימר להגיד או לנחש איך יקבעו אז את לוחות השנה בדתות ובמדינות השונות. כן אני יודע איך יהודי גאה בעמו, בלאום שלו, בדתו והוא אזרח ישראל לא יושפע מהבלבול והמבוכה שיתחוללו אז: על ידי אימוץ לוח ישראלי, שמבחין שבטבע אין למעשה שוויון באורך הימים או באורך החודשים, העונות והשנים, ושבעזרת הלל הזקן נשאר מדויק בחישובים לעומת גרמי השמיים ועונות השנה, ובזכות אימוץ ספרות גם פשוט במראהו ואינו דורש המרות או חישובים פנימיים.⁵⁵

בגלל אי-הדיוק בתאריכים בלוח הגרגוריאני ובקביעה השרירותית של אורך היום הממוצע, אפילו קביעות "מדעיות" כגון חלוקת השנה בארץ לארבע עונות אינן מדויקות. מבחינת זווית מופע השמש, באירופה המערבית האביב עשוי להתחיל "בסביבות" 21 מרס, ... ואולי 3 ימים לפני או אחרי.⁵⁶ מה שלומדים בבתי הספר בישראל של מגזרים הממלכתיים כאמת מוחלטת אינו נכון מדעית אפילו באירופה.⁵⁷

לאורך ההיסטוריה נעשו ניסיונות לשכלל את השיטה הגרגוריאנית ולעדכנה. ניסיון מוצלח מדעית⁵⁸ נעשה בתחילת המהפכה הצרפתית, כאשר הרפובליקנים-חילוניים-מחייבי-החוקה (constitutionels) קבעו אורך קבוע של החודש לשלושים ימים עם תוספת של תקופה משתנה בת כמה ימי "חגים רפובליקניים" בסוף השנה וקביעת "שבוע" בן עשרה ימים – "על פי התבונה וההיגיון", כדי להשליט את השיטה העשרונית גם על חלוקת הזמן. מאמץ זה החזיק מעמד כארבע שנים בלבד והכל חזרו ללוח הגרגוריאני, כי לא יכלו לסבול את ביטול השבוע⁵⁹. הניסיון הקומוניסטי הדומה בברית המועצות אפילו לא יושם במציאות.

אני שמח, שלא שמעתי אף אחד בישראל המנסה להגדיר את תחילת מניין השנים החל מהכרזת המדינה או החושב לבטל את השבוע – למרות אותם חילונים-כביכול שמנסים לבטל את השבת של זולתם.⁶⁰

על המצאת המספרים

היסטורית, היוונים בחוכמתם ניסו בכל דרך להקל על החיים. בבדיחות אפשר להגיד שהיו עצלנים, כי במקום להתאמץ, המציאו מכוונות; במקום לרשום מספרים במילים שלמות כנהוג עד אז אצל העמים היודעים אלף-בית, הם נתנו ערך מספרי לאותיותיהם⁶¹. מנהג זה הועיל, אך הוא

⁵⁵ נכון שהלוח הגרגוריאני מושרש מאוד במדינת ישראל לדאבוננו. שאל את הסובבים אותך מה התאריך היום... וכך קורה שקובעים פגישות ביום השני של "ראש השנה", כי בלוי"ז של הטלפונים, זה יום פנוי לכולם. זה קרה במשרדי, ולא נהייתי מהמבוכה.

⁵⁶ על פי הלוח הרומי, כמובן.

⁵⁷ למעשה, גם אין ארבע עונות בארץ ישראל כי איננו בקו רוחב מתאים לחלוקה זו. ואמנם אמת, אבותינו חילקו את השנה רק לשתי עונות בעלות אורך משתנה. מה גם שאבותינו לא התייחסו לדרגות החום ולא נצרכו ל"עונות מעבר", כי הם התייחסו למשאב של חיים ומוות: הגשמים. מידת החום חשובה במקומות בהם החורף מושלג והקיץ חם, אך גשמים יורדים לכל אורך השנה.

⁵⁸ מבחינת דיוק מחזור השנה כלפי השמש.

⁵⁹ קביעת החודשים החדשים כן התקבלה יותר. רוב האנשים התנגדו למצדדי החוקה דאז בנושא "השבוע" הדצימלי, כי המהפכנים הצהירו במפורש שכוונתם להיפטר מקביעות "תנכיות", אך העם נשאר עדיין ברובו מאמין בדתו ודחו את החילון הזה.

⁶⁰ כי הם עצמם שובתים מעבודתם, כמובן, אבל אחרים חייבים לשרת אותם דווקא ביום זה.

⁶¹ הם המציאו את הגימטריה.

רחוק מלהיות מושלם: חסר בו אפס, השיטה מקשה על ציון מספרים מעל אלף ולא ניתן בעזרתה לערוך חשבון בשיטת ההצבה בטור, כך שהחישוב עדיין נעשה בראש כאילו כתבו מילים מפורשות.

הרומים שכללו את ההמצאה היוונית, אך צמצמו את הערכים לשיטה העשרונית תוך שימוש מסוים באותיות תחיליות: הם הרוויחו גם חיסכון בסימנים, גם אפשרות לרשום מספרים גדולים. מאידך, גם להם לא היו לא אפס ולא שיטת רישום למספרים מעל מאות אלפים⁶². תלמודינו - הבבלי בעיקר הוא ספר הלימוד היסודי המקובל אצל היהודים עד לתקופת הנאורות - נחתמו בתקופה זו. ברם, מאחר ויוונית היתה אז שפת התרבות, השיטה היוונית, מתורגמת לאותיות עבריות, השתרשה בהם⁶³.

בעקבות פלישותיהם לעבר הודו, המוסלמים הביאו משם לארץ את הספרות, שאנחנו מכירים היום. אלה נודעו לצלבנים ואפשרו שיטות רישום גמישות הרבה יותר, בעיקר התאפשרה הצבה בתור. אך עדיין אפס לא נחשב ספרה עד סוף ימי הביניים בצרפת⁶⁴.

וכך היום אנחנו לומדים בכל בתי הספר שלנו לחשב בספרות בשיטה הדצימלית הכוללת אפס, יכולים להציב מספרים בטור ולא רק בשורה ולערוך חישובים מסובכים על הנייר בקלות רבה מאבותינו⁶⁵.

על האלף-בית

כבר הערתי במקומות שונים, שהאלף-בית הוא בעיקרו מכשיר להנחלת הדמוקרטיה. ואולם, מה מקורו באמת? ההיסטוריונים גורסים ומלמדים, שחבורה של סופרים יודעי הכתב המצרי הקדום התכנסו ליד מכרה נחושת בחצי האי סיני, ובחרו לפשט את השימוש בסימנים ההירוגליפיים. לכאורה, הם בחרו סדרה של שלושים מילים פשוטות המתחילות כל אחת בצליל אחר, בודדו את הצליל הראשון במילים הללו – והנה, הפכו את הסימן לאות... ומהם התפתחו כל האלף-ביתים בעולם.

הדבר דומה לאלכימאים שהכירו את נוסחאת הפיכת העופרת לזהב, או לאגדה לפיה ועדת היגוי של עורכי דין התכנסה במשרד מואר והחליטה לצמצם את כל חוקי העולם לעשר דיברות. אלה ואלה דברים נוגדים את הטבע האנושי.

קשה לקבל את האפשרות שאל-והי ישראל לימד את משה רבנו את האלף-בית בזמן מתן לוחות הברית (לכל הדעות, המסמך הראשון בעולם שנכתב באלף-בית)? איפה ההוכחות?

מה שכתבתי כאן אינו קשור לאמונה בדת זו או אחרת – אף אחד אינו מחויב להאמין שאל-והים קיים, או פועל בעולם. אבל עובדה: לוחות הברית נכתבו על ההר באלף-בית ואף כנס של סופרים מצריים נכח במקום. כל אחד יחליט מה לחשוב, מה לקבל.

⁶² אגב, לסינים היו – יש – סימנים כאלה, שונים לגמרי מהסימנים בשימושנו, כולל סימן לאפס.

⁶³ ומאחר ובעברית יש פחות אותיות מאשר ביוונית, בגימטריה התלמודית כושר כתיבת המספרים עוצר ב-400 בלבד, וגם בשילוב אותיות סופיות אינו מגיע לאלף. תמיד היה דו-שיח הגותי פורה בין יוון לבין ישראל.

⁶⁴ עד אז, לא ניתן היה להבדיל בכתב בין המספרים 11, 110 או 101... לא פשוט!

⁶⁵ כולנו יודעים היום שבנוסף קיימות גם שיטות מתקדמות יותר לרישום מספרים גדולים וקיימות שיטות חשבונאיות לאו דווקא איקלדיות (בה סדר המספרים "טבעי"): אין בהן צורך לרישום תאריכים, יש בהן צורך לחישובם בלבד, שבכלל נעשה בעזרת מחשב ולא עוד על גבי נייר או על פי עדות ראייה של גרמי השמיים.

מכתב הקוצר⁶⁶ - דוגמא למכתב מוקדם באלף-בית, שמדגים דמוקרטיה בישראל.

תלונת הקוצר על לקיחת בגדו קרובה להגבלה מקראית על לקיחת משכון. למרות שהמכתב איננו מצטט מילולית את החוק, נראה כי הוא היה מוכר על ידי שליטים ואיכרים כאחד (כן, תקופת המלכות בממלכות ישראל או יהודה היו "דמוקרטיות" יותר ממדינת ישראל!).

כמה חוקרים טענו כי הקוצר הלך אל סופר הכפר כדי שזה יכתוב בעבורו את תלונתו. אין זה סביר בעיני, כי מרגע שיהודי מגיע לגיל בר מצווה, הוא קורא בתורה – ומי שקורא, יודע גם לכתוב.

העמים שפיתחו כתב לפני יותר מ-3,000 שנים השתמשו במה שנגדיר היום "כתב סתרים", כי היה קשה ללמדם והם כללו מאות או אפילו אלפי סימנים, שדרשו שנות לימוד רבות. במזרח התיכון, שתי תרבויות פיתחו כתב, עוד לפני בני ישראל.

- ראשונים היו הבבלים, אשר המציאו את כתב היתדות ובו כ-800 סימנים: סימן אחד לכל צליל שהגרון האנושי מסוגל להפיק⁶⁷. בגלל שאפשר היה לכתוב למעשה כל שפה בשיטה זו, כתב היתדות שימש את כל האזור במסרים הדיפלומטיים והכלכליים הבינלאומיים.
- כמאתיים שנה מאוחר יותר, המצרים פיתחו שיטת כתב אחרת, בת כ-30,000 סימנים, כאשר כל סימן הוא מושג, מילה, או "מגדיר-עזר" (שיטה דומה לכתב הסיני של היום). כתב זה דרש כעשרים שנות לימוד, וצרכים לזכור שהוא כלל למעשה שלוש מערכות כתב שונות: כתב החרטומים, הנחשב קדוש, כתב דמוטי "העממי" יותר, ובשלב מאוחר יותר, כתב קורסיבי, זורם יותר⁶⁸: סופר מצרי קיבל הסמכה רק אחרי שלמד להשתמש בקרוב למאה אלף סימנים שונים, וכל מושג נכתב בשלושה סימנים שונים, נבחרים לפי קהל היעד (כוחני דת, פקידים או סוחרים).

הערה היסטורית: למזלנו, הכתב הקופטי ידוע לכל נוצרי מלומד במצריים. וכך היה: כאשר נפוליאון רצה לכבוש את ארץ ישראל, הוא חשב לאגף את המוסלמים והנחית את הצי הצרפתי בנמל רוזטה הקטן, ליד אלכסנדריה במצריים. תחת נפוליאון, צבא צרפת תמיד היה מלווה בחוקרים אקדמאים⁶⁹. כל מלומד בצרפת ידע לקרוא ולדבר לא רק צרפתית, אלא גם לטינית ויוונית. אחד האקדמאים התהלך לו על החוף אחרי שירד מהאונייה – ורגלו נתקלה באבן: כאב לו. הוא הרים את האבן, והנה היו עליה דברים חרותים: בחלק התחתון היה כתוב ביוונית ולמזלנו, האיש קרא את הנכתב בקול רם תוך תרגום מידי לצרפתית⁷⁰. נהג הגמל שהלך איתו בחולות היה קופטי יודע צרפתית והוא הסתכל מעבר לכתף האקדמאי וקרא באוזניו בקול, שמה שכתוב באמצע הוא תרגום במצרית (קופטית, 'קופטית' – כלומר: כתב שפת מצריים העתיקה) של היוונית.

⁶⁶ שבר החרס שמור במוזיאון ישראל.

⁶⁷ הספריה בתל אל-אמרנא במצריים כתובה אמנם בשפה המצרית אך כולה בכתב יתדות מסיבה זו, כולל מכתב התלונה של קצין מצרי שאחד מחייליו "נאלם", כאשר מלכת האריות (המלכה הכנענית ששלטה אז בבית-שמש) האכילה בו את חיות המחמד שלה.

⁶⁸ הוא הכתב של כתבי הקודש של הנוצרים הקופטיים עד היום.

⁶⁹ וכך גם אצלנו, וזו הסיבה שהחוקר זאב ארליך [זיאבו] נהרג בלבנון. הלוואי היו לנו המון חוקרים כמוהו.

⁷⁰ שמו היה שמפוליון (Champollion).

האקדמאי חשב שאם למטה כתוב משהו ובאמצע כתוב אותו הדבר בשפה אחרת, כי אז גם בחלק העליון, שהיה כתוב בכתב חרטומים, התוכן זהה... וכך התחילו לפענח את כתב הפרעונים.

הערה שניה מתחום הסטטיסטיקה: כדי לקרוא עמוד ספורט בעיתון, 500 מילים מספיקות. באולפן, כל עולה חדש אמור להכיר בסוף לימודיו אלף מילים.⁷¹ תלמיד בשנת התיכון האחרונה יודע בין 5,000 לבין 8,000 אוצר מילים בסיסי ליום-יום (לומדי ספרות מכירים יותר מילים מלומדי מתמטיקה). מהנדס או רופא מכיר כ-30,000 מילים.⁷² וככל שהרופא או המהנדס רוכש תחביב או שהוא קורא שירה, כך אוצר המילים שלו גדול. ברוב השפות בעולם קיימים עד 120,000 מילים/מושגים.⁷³

האלפבית שניתן לנו בהר סיני כלל רק 30 סימנים (אומרים אותיות), שמשה רבנו למד על ההר במשך 40 יום בלבד – ואילו היום בכיתה א' או בגן ניתן ללמוד 22 אותיות תוך חודשיים... אם המורים יודעים ללמד וסומכים על תלמידיהם, שירצו להתאמץ מתוך סקרנות. אולם כבר הערת במסמך "כתיבה בעפרון" שאחד התפקידים של מערכת החינוך בארץ הוא לדכא את הסקרנות והרצון להתאמץ על ידי מתן "פתרון בית ספר"... ולצער, כבר נתקלתי בתלמידי כיתה ג' שעדיין לא הכירו את האותיות הסופיות בעברית.

גישה לעומתית זאת ללימוד נובעת כולה מגישות גזיות של עליונות השליטים ומהעדפה ב"כוח אדם" סביל, שהיום לרוב ניתן להחליפו במכונות שונות. שיא הטמטום הזה רווח בימי הביניים של הנצרות האירופאים, כאשר אפילו כמרים ומשמשים בקודש לא ידעו לקרוא את ספר תפילותיהם. עד כדי כך חוסר הידע היה חריף, שהדפיסו "הביבליה של העניים"⁷⁴, שבמקום מלל רציף, הכיל בעיקר תמונות: איש הדת היה אמור לזכור את מה שלמד בסמינר על פי הציורים ואז לשאת את נאומו לקהל מאמיניו...

גישה זו היתה רווחת בעולם הנוצרי כולו (וממש לא רק...) עד לפני כחמש מאות שנה, כי אז שני כמרים מרדנים דוברי ניבים גרמניים⁷⁵ התמרדו נגדה בנפרד ויסדו את הזרמים הפרוטסטנטיים: מאז, אצל הכנסיות הפרוטסטנטיות קוראים פרק ב"ביבליה" לפחות בימי ראשון.⁷⁶

הגישה הנשמעת לעיתים, לפיה רוב היהודים לא ידעו לקרוא היא שגיאה היסטורית נוראה. העבד העברי המתלונן ב"מכתב הקוצר" פשוט הלך למזבלה של הכפר, בחר איזה שבר כד מספיק גדול לצרכיו ומאחר שיהודי יודע קרוא וכתוב מגיל בר מצווה לפחות, כתב את שכתב. כדיו, הוא ערבב

⁷¹ זה לא מספיק, מנסיון אישי.

⁷² אם כן, שלושים אלף סימנים מצריים מצביעים על אוצר מילים עשיר ומגוון.

⁷³ צריך לציין שאם איש מכיר כמה שפות, אוצר המילים שלו נוטה להיות זהה בכל שפה ושפה.

⁷⁴ biblia pauperum. המילה "ביבליה" מציינת את התנ"ך בתוספת 'הברית החדשה', הוא ספר היסוד של הנצרות. במושג "עניים", התכוונו לעניי הרוח – אנאלפבתיים, למעשה. ההצדקה של גישה זו נמצאת ב"נאום על ההר" שמסופר כי ישו נאם על הר תבור, ובו הוא מסביר כי האנשים אשר מקשיבים לרבניהם ולא מנסים ללמוד בעצמם יגיעו לגן עדן... ואילו מי ששואל שאלות, מנסה ללמוד בעצמו, בהגדרה חייב לטעות. האיש הזה לימד את תלמידיו הפוך מחכמי האגדה שלנו בקשר לארבעה הבנים (וזה אחת הסיבות, בגללה סולק מהשיבה של רבי יהושע פרחיה הכהן והוצרך להצפין לגליל, משם יכל לברוח לממלכה אחרת במקרה אפשרי של רדיפת השלטון בישראל).

⁷⁵ Calvin, Luther.

⁷⁶ הכנסיה הקתולית עדיין אוסרת זאת ומחייבת לסמוך רק על אנשי הדת המוסמכים – וכך בעידנו, כאשר ההוראה ניתנת (כמעט) חנים לכל ילד, רוב הנוצרים הופכים חילונים... ולדאבוני, יהודים הולכים אחריהם בדרך זו של מרד בלימוד מצד אחד, ושל מרד במסד הדתי (הנוצרי!) מצד שני.

פיח מהתנור עם מעט מים וכציפורן השתמש בנוצה של ציפור (אווז עדיף) או במקלון עץ. גם ברור ששבר הכלי בא מכפר יהודאי (שבט יהודה), כי אחרת היה צבוע – הפלישתים תמיד צבעו את כדיהם; בני ישראל – לא. אגב כך, נראה שממלכת יהודה היתה הרבה יותר דמוקרטית ממדינת ישראל: נדיר היום שראש הממשלה עונה לסתם אזרח הפונה אליו.⁷⁷

דיון על בריאת "העולם"

לא ניתן לחשוב שהעולם הגשמי נברא אך לפני 5783 (בזמן כתיבת הפסקה) שנים במידה ונסכים כי חוקי הטבע שאלוהינו ברא קבועים ולא משתנים מבריאת העולם – מה שנקרא "המפץ הגדול" הכולל בריאת גרמי השמיים, האבנים, הצמחים, בעלי החיים ואפילו האדם – ועד סופו. חול למשל נוצר משחיקת סלעים קדומים ואין כתוב בתורתנו שנברא חול לאורך החופים ביום השלישי, ורק אחר-כך חוקי הטבע החלו לפעול כפי שאנחנו מכירים אותם. גם נפט לא נוצר מפלנקטון במעמקי הים, אלא תוך מאות אלפי שנים. קרבון נדחס ליהלום גם הוא תוך מאות אלפי שנים לפחות. הרי ירושלים עשויים אבן גיר ושכבתה העליונה מתקשה במשך עשרות אלפי שנים של חשיפה לקרני השמש ולחמצן.⁷⁸ אלה רק דוגמאות ידועות לכל אחד סביבנו.

כלומר: איני מבין את המילים "עולם" ו"יום": בפרשת "בראשית" פרושם סתום, או לכל הפחות אינו כפי הבנתי היום.

גם הקביעה שמניין התאריכים צריך להתחיל במתן הנשמה לאדם הראשון, למרות שהיא נכונה על פי המדרשים המקובלים, אינה כל כך אפשרית מבחינת הטבע.

אולם הנכון הוא שלפני 5783 שנים (בקירוב גס מאוד) התרחשה בארץ ישראל⁷⁹ מהפכת העיור⁸⁰, כאשר נבנו ישובי קבע בני מאות תושבים. ובמילים אחרות: לפי זה, האדם הצייד-לקט, זה שחי בגן העדן, לא היה ממש "אדם", והשינוי שהעיור הביא גרם לסוג חדש של יצור⁸¹. במילים אחרות להבנתי, "אדם" נברא כאשר החל לבנות עיר, אחרי "גרוש" מגן העדן⁸²: אדם וחווה החליטו החלטה גורלית של בחירה חופשית וכתוצאה מכך "נבראו" שונים ממה שהיו קודם – מ"נפש חיה" ללא כושר החלטה מעבר להווה וללא אחריות לגורלם, הם פיתחו מוסר⁸³: בחירה חופשית וכתוצאה מכך נוצר צורך באחריות⁸⁴ ברבדים שונים – ושתי התפתחויות אלה מחייבות חשיבה

⁷⁷ יש להניח שהעבד כן ציפה לתגובת מלכו, אחרת לא היה פונה אליו לכתחילה. אגב, צוות רה"מ נתניהו כן עונה לכל פנייה.

⁷⁸ סוג של פטינה. לכן כאשר חופרים יסודות למבנה או לסלילת כביש ומסירים את הקליפה הקשה, נותרת רק אבן הגיר הרכה... וכעבור שנים מעטות נוצרים בורות ובולענים.

⁷⁹ בחבלי ארץ אחרים מתארכים יישובים עירוניים כבר לפני 10,000 שנים.

⁸⁰ וצריכים להיזהר לא לכלול את מוצא ואת יריחו בחישוב לגבי ארץ ישראל, כי יישובים אלה עתיקים יותר משאר ערי ישראל באלפי שנים.

⁸¹ לפנים היה בגדר "נפש חיה" – אמנם בעל יכולת דיבור, והיא שנתנה את האפשרות לתכנן עתיד ולהפנים מה אחריותו כלפי היקום; כלומר, להפוך לבני אדם.

⁸² תקופת הציידים-לקטים-נוודים על פי הבנתי.

⁸³ "יידעו, כי עירומים הם [...] ויעשו להם חגורות": הם הבינו כי עליהם לתקן את מצבם והתנהגותם, כאשר לא (רק) צרכי הגוף מכתיבים התנהגות נכונה, כי אם כללי מוסר רצוניים.

⁸⁴ למי שחושש שההלכה אינה מרשה סוג זה של דיון וביאור, ראוי שיקרא בספר "לנבוכי הדור" של הראי"ה קוק, אשר מגיע לאותה מסקנה על בסיס הפסוקים של פרק א' בחומש בראשית.

במונחים של עתיד, שלא היה בו צורך כלל לפני כן⁸⁵. צריך לשים לב שהשינוי אצל אדם וחווה החל רק כאשר האדם נתן שם פרטי לחווה⁸⁶: רק כאשר הכיר ביחודיות של זולתו, האדם הפך ל"אדם" – שם פרטי. להבנתי, גם חיוב השבת החל במעבר הזה אל מחוץ לגן עדן – בגלל תחילת החשיבה במונחים של לשון עתיד, שמחייבת הכנות⁸⁷ וגם עצירה לביקורת ובקרה – מהות השבת עצמה.

אסתמך על מחקר השוואתי שנערך באנגליה עליו שמעתי, בו הישוו את ההשפעה של נהיגתם על מבנה המוח של נהגי מוניות⁸⁸ למבנה המוח של נהגי אוטובוסים⁸⁹ לאורך כעשרים שנה. כל הפרמטרים האחרים של משתתפי הקבוצות דומים⁹⁰, חוץ מהאקראיות במסלולים של אלה והקביעות בנסלולים של אלה – כלומר, אלה חייבים להחליט ולבחור מחדש כל פעם מהי הדרך הטובה ביותר כדי להגיע ליעדם⁹¹, אך האחרים נוסעים במסלול קבוע, אמנם תוך תגובה למצבי הרחובות המשתנים, אך ללא צורך ב"מחקר", הפקת מסקנות, בחירה והחלטה. הסתבר שכעבור כעשרים שנים נהגי המוניות פיתחו שכבה דקה נוספת במוח האפור באונה הקדמית⁹². למיטב זכרוני, החוקרים לא ידעו לקבוע לאלו תוצאות ממצא זה – או לפחות לא ראיתי מה הן.

באותו אופן, די סביר שהמעבר מחברה מאורגנת חבורות קטנות של ציידים-לקטים נוודים לחברה גדולה מיושבת ומגובשת בערים בנות לפחות פי 10 יותר אנשים, עם חוקים וסולם חברתי שונה, עם הלך מחשבה מוטה עתיד לצרכי עבודות משותפות למשל, השפיע על מבנה המוח האפור באונה הקדמית. לא ניתן לדעת מה היה קודם, כי מבחינה חיצונית אין רואים הבדל: אותה גולגולת, רק תיתכן תוספת של כמה מיקרונים של חומר אפור ושל אלפי קישורים – אולי זה המיקום של "הנשמה"?

סיפור בראשית מצומצם בדת החילונית למיתוס בדומה למיתוסי שאר הדתות של הזמן העתיק בדבר יסוד העולם. מיתוס מתאר מציאות ללא צורך בשאיפה למוסר; נכון שאין ממש צורך קיומי במוסר אצל חבורות קטנות של ציידים-לקטים, שמונות לכל היותר כמה עשרות בודדות של אנשים, אולם מוסר הכרחי בחברה עם סולם חברתי וחוקים, חברה המסוגלת לדמיין מפעלים משותפים⁹³ והמונה מאות אנשים לפחות: הכוונה היא לחברה עירונית, כמובן⁹⁴. והרי המוסר הוא עיקר הדת והתרבות היהודית, בוודאי עיקר החשיבות של תורת משה לעם ישראל ובהמשך לאנושות כולה. אם לפיכך אוכל להבין כך את בריאת העולם של התורה⁹⁵ לפני 5785 שנים

⁸⁵ וכך, עד היום קיימות שפות ללא מבנה זמן עתיד מופרד בדיקדוק שלהן (קיים רצון לשינוי, אך לא תפיסת זמן עתיד שאינו קשור לרצון. כך למשל בשפות אנגלית וסינית: משתמשים בפועל עזר שפרושו המילולי "ברצוני": will, 要).

אגב, גישה זו (רצוני קובע, גם לך) היא ללא ספק המקור לכל תאונות הדרכים הנגרמות בידי אדם, המקור לרוב הסיכסוכים והמלחמות, וגם ה'הצדקה' לכל שלטון טוטליטרי או דיקטטורי.

⁸⁶ כי לפני כן, גם הוא היה בגדר שם כולל: "האדם" – כמו "הפרה", "הגמל" וכיוצא בזה.

⁸⁷ ומכאן, ביהדות כל המועדים והשבתות מתחילים מהערב הקודם, כדי לאפשר השלמת ההכנות.

⁸⁸ שמסלול נהיגתם משתנה תדיר.

⁸⁹ שמסלולי הקווים שלהם קבועים.

⁹⁰ השכלה, מצב משפחתי, מצב כלכלי ועוד.

⁹¹ כלומר, לחשוב במונחים של עתיד.

⁹² הוא בדיוק מקום התפילין של ראש.

⁹³ חפירת בארות, בניית חומה, הקמת מקדש – כלומר, חברה המסוגלת לדמיין עתיד שונה לגמרי מההווה.

⁹⁴ שמעתי על מחקר שבוצעה הסוכנות היהודית, לפיו יישוב המונה פחות מ-300 אנשים אינו יכול להתקיים מעבר לכמה שנים, ואילו כל יישוב בעל מספר גדול יותר של תושבים נחשב בעל יכולת קיום לאורך דורות.

⁹⁵ לא בריאת תבל לפני כך וכך מיליוני שנים, אלא של עולם התורה: להבנתי, תחילת העיור בארץ כנען.

מכתיבת פסקה זאת, הכתוב ב"בראשית" מסתדר מצויין עם מעט המדע כפי שלמדתי; אחרת, לא הבנתי.

תיארוך של יציאת מצרים

קשה עד בלתי אפשרי בשלב זה של ידיעותינו לדייק בתיארוך יציאת מצרים: פשוט אין לנו מספיק ידע תומך וקיימות כמה שיטות תיארוך, שלכולן יתרונות... ולכולן בעיות.

מקובל על רוב ההיסטוריונים והרבנים שיציאת מצרים אירעה בסוף מלכות רעמסס השני. היסטוריונים אחרים מצביעים דווקא על סוף מלכות רעמסס השלישי – הבדל של כמאה ושלושים שנים⁹⁶ והבדלים בנסיבות החברתיות וההיסטוריות: רעמסס השני מלך בסוף הממלכה השנייה ואחריו התחילה "תקופת ביניים" של תהו ובהו חברתי; ואילו רעמסס השלישי מלך מיד אחרי תקופת ביניים זו, פרעה ראשון של הממלכה החדשה⁹⁷.

על כן, בחרתי לבסס את טענתי על החישובים לאחר של הרבנות הראשית, הנסמכת על התנ"ך. גם בחישובים אלה קיימת בעיה של דיוק על פי הבנתנו ושיטתנו הנוכחית, כי למשל אם מלך עלה לשלטון חודשיים לפני השנה החדשה⁹⁸, חישובו את החודש השלישי למלכותו כשנתו השנייה. כלומר, במצב ידיעותינו הנוכחי, אין אפשרות לדייק כהרגלנו - שוב כי תפיסת הזמן אז והיום אינה זהה.

מצד שני, אין הדיוק ממש משנה: מבחינתי, החשוב הוא לא להתייחס יום-יום על תארוך זר לעמנו; הנחוץ הוא באזכור הנס המדהים של יציאת מצרים, הקפיצה המדהימה בתפיסת עולם המוסר בעקבותיה והחובה לראות את עצמנו כאילו אנחנו יצאנו משם⁹⁹. זאת אומרת, המאבק לכינון הדמוקרטיה בכל התחומים¹⁰⁰, המבוססת על המלכת אלוהי ישראל תוך כריתת ברית יעוד איתו, על שיויון מוחלט של כולנו מולו¹⁰¹, על תקשורת חופשית בין כל בעלי התפקידים לבין האזרחים הריבוניים, ועל רדיפה אחר צדק על פי חוקים מקובלים על כל העם - מאבק זה לא הושלם ועדיין תקף לגבנו – ואמנם אלה המטרות של השימוש בלוח השנה "הישראלי", הגדרה הגיונית של מושג האזרחות ועוד נושאים אחרים כפי שאני מציע באתר זה¹⁰²... אם תסכימו להן.

⁹⁶ כלומר, אם לאלה יציאת מצרים קרתה 3336 שנים בערך לפני כתיבת מאמר זה (סוף הממלכה התיכונה), לאחרים היציאה התרחשה לפני 3205 שנים (תחילת הממלכה החדשה).

⁹⁷ קם פרעה שלא הכיר את יוסף?

⁹⁸ שנה מתחילה באביב, בחודש הראשון – שנקרא היום "ניסן".

⁹⁹ ונכון, זו משימה קשה מאוד.

¹⁰⁰ הערתי במקום אחר, שהדמוקרטיה הופיעה לראשונה במעמד מתן התורה בהר סיני כאשר אלו-הינו השמיים לנו את עשרת הדברות הכתובות באלף-בית (שיטה מהירה ללימוד, להבדיל משיטות הכתב הקדומות יותר שהיו שמורות לעליטות בלבד). השמעת עשרת הדברות דמוקרטית במהותה: אין אפשרות בטבע למנוע פיזור של צלילים לכל כיוון (להבדיל מציוור או חריטת צורת האות, שדורשים כיוון ראייה מובדל ומובחן) – כלומר, כל עם ישראל שמע את אותם הדברים, לא רק מנהיגי העם. הדמוקרטיה האתונאית היתה הרבה יותר מצומצמת, כי התייחסה רק לאותם עשרים אחוזי אוכלוסית העיר שהיו "אזרחים" על פי חוקיהם: הנשים, העניים והעבדים באתונה לא זכו כלל לדמוקרטיה. בישראל של השופטים והמלכים, גם העבדים זכו לה: הוכחה לכך ניתנת ב"מכתב הקוצר" המפורסם. היום בישראל איננו זוכים למשטר דמוקרטי, כפי שאותו עבד קוצר זכה לו בתקופת המלוכה: אמנם אנחנו כולנו יודעים קרוא וכתוב, אך מעשית, לרוב אין אנחנו זוכים למענה מצד "מנהיגינו" השונים (למעט הרבנים דווקא, והם מנהיגים שלרוב כן עונים לפונים אליהם).

¹⁰¹ כולל של נשים בכל הקשור לאחריות למעשיהן.

¹⁰² וברור לי שבעתיד יחשבו על נושאים אחרים ויתגלה צורך לתקן אותם לפני להתקדם הלאה.

תודה... די עגומה

שלוש דתות מבקשות לכבוש את העולם ומלואו, כי ראשיהן ומאמיניהן בטוחים שרק אצלם האמת והנכון המוחלטים. במקרה, שלושתן מבקשות לרשת את ישראל: הנצרות, האיסלאם והחילוניות המדעית.

סבלנו משלושתן לאורך מאות שנים רבות. מאמיני שלוש דתות אלה חיפשו מאז ומעולם לחסל את ישראל, מי רעיונית ומי פיזית, אך כל מי שמתנכל לנו נעלם ונפגע, לפעמים תוך דור אחד, לפעמים לאט יותר. ישראל מעולם לא חיפשה לכבוש את כל העולם: אנחנו יודעים שקיימות הבנות שונות (חלקיות?) של העולם ויודעים שעדיין אין אנחנו מושלמים. אלא שאנחנו עם סגולה, שבורא העולם בחר לו לנחלה, כי אנחנו חושבים עתיד, מלמדים את ילדינו לשאול ולהרהר הרהורים – ולחלוק את הבנתנו עם אחרים היא הדרך היחידה להתקדם לטוב יותר. חוץ מזה, אנחנו מצווים לא לשנוא ודווקא לעזור לכל מי שאינו עמלק.

"משהו" מתרחש כרגע ואנחנו כל כך בארוע, שאין אנחנו עדיין מבינים ברורות מה קורה.

אז לדעתי, עכשיו הגיע הזמן להודות על מאמציהם של מאמיני שלוש הדתות הללו – כי להבנתי, מאמצים קטנים מצדנו עשויים להכריע: ברגע שמדינת ישראל תאמץ את לוח השנה הישראלי ותמליך על עצמה את אל-והיה, היהדות תוכר כמובילה מוסרית ורוחנית, בעוד שלושת הטוענות מתעררות בגלל מעשי הזוועה של מאמיניהן או בגלל רפיסותן.

כיבושי הנצרות נבלמו בשואה והיא מתרוקנת ממאמינים. כיבושי האיסלאם נבלמו במלחמת התקומה גם אם מאמיניה עדיין מחפשים איך לפלוש למדינת ישראל, אך בחוסר הצלחה איתנו הם מתנפלים על מדינות הנצרות. מאמיני המדע נבלמים בפסיכולוגיה ובפסיכיאטריה: המדע הוא יצירת הפאר של החילוניות, אשר רואה באדם כלי, אמצעי, מוצר מוצלח הניתן לשכפול גנטי – תוך הרס הגיוון המאפשר קיימות ועתיד. קריסת שלושת הדתות תיקח עוד זמן מה, כנראה, אבל הכיוון כבר ברור: ברובד המוסרי, זה שעל פי היהדות קובע בהיחבא את מהלכי ההיסטוריה, הן כושלות כרגע. איני נביא כדי להגיד.

תודה לנוצרים על שהפיצו את השבוע ואת יום המנוחה השבועי בעולם כולו בעזרת כוח צבאותיהם.

תודה על המוסלמים על שמסדו את הפצת השקרים כמדיניות וכציווי דתי – גם אם רבים עדיין אינם דוברי אמת כל הזמן, כל העולם לומד היום להיזהר משקרים מקובלים. גם תודה על המוסלמים על שמפיצים בעולם כולו בעזרת תעמולתם את תמונת כיפת הזהב, אשר מגינה על אבן השתיה, עליה ארון הקודש שלנו הונח, כאשר בתי המקדש שלנו היו קיימים¹⁰³.

¹⁰³ אמנם, רוב העולם בטוח שכיפת הזהב היא מסגד אל-אקצה, ולא היא: היא רק משמשת הגנה לשריד הכי חשוב של בתי מקדשנו. כיפת הסלע היא מבנה די מרשים אולי, אבל מסגד אל-אקצה נמצא מדרום לה, גגה עשוי עופרת עפורה והיא אינה מפוארת כל כך – מה גם שלא ברור שמיקומה המפורסם הוא הנכון גם למוסלמים עצמם.

תודה למדענים, אשר מאז הבנת המפץ הגדול מוכיחים כל פעם מחדש בגילויים עד כמה הבנת שלבי בריאת העולם של תורתנו נכונה. וגם תודה למומחי מדעי הרוח, אשר מגלים מחדש את מה שאבותינו כבר למדו במעמד הר סיני.

ואמנם הכישלון הנראה לעין של שלוש הטוענות לכתרנו אינו מאפשר לנו הרבה פְּמָה להתגאות, וכדאי לנו לזכור שיש ליהדות עוד דרך לפניה לפני בוא זמן המשיח והשלמת משימתה.

למה בכלל מלחמות?

הרבה אומרים שמלחמות היו מאז ומתמיד – אין הדבר כך. אמנם בלי ספק נכון שבכמעט כל יום שאנחנו זוכרים מתרחשת איזו מלחמה במקום כלשהו על פני כדור הארץ. אך לפני "ההיסטוריה"?

אחרי סיום מלאכת בריאת העולם, כלומר בגן עדן בעידן של הלקטים-ציידים, לא היו מלחמות, בוודאי לא במובן שאנחנו מבינים היום. הטעם הפשוט לכך הוא שלא היו מספיק אנשים, גם אם מחשבים את "בני הענקים" של ספר בראשית כאנשים, והם כנראה היו מפוזרים מאוד על פני הארץ.

האדם הראשון, זה שהחל לשאול שאלות ולהחליט¹⁰⁴ ובגלל כך הפך מ"נפש חיה" ל"אדם", הוליד שני בנים: אחד נשאר נווד צייד ולקט, אך השני הפך חקלאי, בעל תפיסת עולם 'מתקדמת' יותר. או בתרגום: אחד חי בחסדי ה' מהיד אל הפה כמו בגן העדן הקדום, והשני תכנן, עבד ואגר לעתיד לבוא. אז התחילו הצרות – הרצח הראשון ובהמשך, משהתרחבה משפחת האדם, החלו המלחמות. כי אין טעם למלחמות כאשר אין מה להרוויח מהן: רצח – כן, מלחמה – לא. אבל מרגע ששבט כלשהו יצר עודף חקלאי, ובמשתמע ישוב קבע – מאותו רגע התעוררה קנאה, התעוררה שנאה, התעוררה אפשרות לנצל את עבודת האחרים כדי לחיות בלי לטרוח בעבודה "בזויה" – מאותו הזמן החלו מלחמות.

והן נמשכו, פה ושם, כל יום. אחד אגר, השני בזז. אחד הקים, השני ניצל או הרס. אחד עבד, השני לקח בשבי. ומאחר ונוצרו ערים, באותו יום נוצר גם סולם חברתי – שליטים ואצולה מצד אחד, עבדים מצד שני: כשכתבתי "עבדים" כוונתי לבני אדם שנחשבו אנשים "שקופים", "רכוש" ולכן אפשר היה לסחור בהם¹⁰⁵.

אך הנה, לפני כתשע מאות שנים¹⁰⁶, האדון של כפר בדרום אנגליה לא היה מספיק עשיר כדי לרכוש צמדי שוורים לחריש שדותיו, או שהתאהב בסוסתו, ובמקום לנהוג ככל שאר האנושות, הוא רתם את סוסתו למחרשה במקום שוורים. אלא שמרוב דאגה לבהמתו האהובה, הוא לא השתמש ברצועות עור (חונקות) על צוואר הבהמה כמו כולם עד אז, אלא המציא קולר קשיח המונח על עצמות כתפיה. בקיצור, החריש של האדון האלוס הזה היה עמוק יותר והניב יותר דגן.

¹⁰⁴ בראש ובראשונה בצורה לעומתית. האדם הראשון ציית רק לשתי מצוות: מתן שמות ופריה ורביה.
¹⁰⁵ וזה כולל כמובן גם נשים וילדים (נקבות או זכרים). בכל העולם, ביום ה"בגרות" של הילדים הזכרים (לא ילדי עבדים!), הם הפכו בנס לבני אדם – אבל הילדות שהפכו לנשים נשארו רכוש לעד.

¹⁰⁶ במאה ה-12 של ספירת הנוצרים, למי שעוד לא סיגל את לוח השנה הישראלי.

תוך פחות משתי מאות שנים, "כל העולם" נהג כמוהו ונוצר עודף מזון שלא היה כמוהו קודם. פתאום, היו הרבה פחות סיבות כלכליות או הישרדותיות להילחם. פשוט, היה מספיק לכולם... כאשר לא היו בצורת או שיטפון, כמובן.

התוצאה היתה מהפכה ענקית אצל בעלי הנשקים והשריון: מעמד האצולה, האבירים, האדונים. הם נטשו את מגדלי העוז¹⁰⁷ והחלו לבנות ארמונות! לא רק זאת, אלא שבמקום חרכי ירי בקירות מעונותיהם, התקינו חלונות עם זכוכיות¹⁰⁸. באותה תקופה, גם רוב הערים הפכו ערי פרזות. שתי התופעות היוו סוג של הפנמה והצהרה על סיום עידן המלחמות; לרגע לא היו סיבות מספיק טובות להילחם.

אבל, מה עם מלאי הנשקים? מה עם כל ההשקעות שהושקעו בהם ובהגנות? מבוכה! הו אז, החלו להילחם בגלל סיבות דתיות או בגלל סיבות ניפוח אנוכי של דמות השליטים¹⁰⁹, ולא רק הישרדותיות או כלכליות: אם אלוהיך שונה משלי, דינך מוות. אם צורת הפולחן שלך שונה משלי, אשתדל להביס אותך. אם ההגות שלך אינה כשלי, אצור עליך מלחמה. אם אתה מתכחש לעליונותי, אמתח אותך. אם הגדרתי עם מסוים, מדינה מסוימת, כשעיר לעזאזל, חובתי להרוס ולמגר אותה בכל דרך נבזית שנראית לי.

עידן זה נמשך מאז ועד היום. כי גם היום כנראה שוב נוצר מספיק מזון, מספיק סחורה, כדי לספק את צרכי המחיה של כל האנושות¹¹⁰. כלומר בקיצור, המלחמות של היום דומות למלחמת ליליפוט בבלפוסקו¹¹¹: אלה אוכלים את הביצים השלוקות מהצד הרחב יותר ואלה אוכלים אותן מהצד הצר יותר – וזו סיבה מספקת למלחמה עקובה מדם... כמובן, כאשר מוסיפים נופח דתי לסיבות המלחמה, אין לה סוף אלא בהשמדת צד אחד לפחות – ולא פעם שני הצדדים ביחד¹¹² – כי אם אני צודק, ברור שאתה לא, וחובה מוסרית היא למגר ולהעלים את הרוע והשקר. בעניין זה, אני מצדד לחלוטין בעמדה של הרב יונתן זקס ז"ל בספרו "לא בשם אלוהים". כמוהו אני סובר שאופנה, מחשבה, "פוליטיקה", תפיסה דתית כזו או אחרת אינן סיבות נכונות למלחמות. סיבות אלה מבזות את המצדדים בהן יותר מכל דבר אחר ומבזות את אלו-הי המאמינים בהן.

על כן, כמו תפיסתי את מעמד האזרח לעומת מעמד המחבל לגבי מדינה, כך אני חושב שמדינה אשר יוזמת תוקפנות מזוינת כלשהי צריכה להיענש בהסרת זכות ההצבעה שלה בארגון האומות המאוחדות ושלוחותיו, בוודאי במועצת הביטחון, לחמישים השנים הבאות אחרי תחילת התוקפנות המזוינת שלה¹¹³.

¹⁰⁷ זכרו: זה קרה לפני המצאת אבק השרפה.

¹⁰⁸ בצורה שנקראת היום ויטראג', כי עוד לא ידעו איך ליצור זכוכית חלקה. לפני כן, אותם חרכי ירי נסגרו בבד משומן, פחות או יותר שקוף ומאשפר הכנסת אור השמש ושומר על חום החדר; וכשרצו לסגור, השתמשו בתריסי עץ אוטמים.

¹⁰⁹ "מלך בן אל השמש" – לא רק רעמסס במצרים, כי גם לואי 14 בצרפת, "שמש העמים" ברית המועצות וכדומה. בגלל זה יצרו למלכים כתרים מעוטרים כביכול בקרני שמש – האל העליון ברוב דתות העבודה הזרה. ¹¹⁰ סביר להניח שבעיית הרעב או רמת החיים נעוצה בחלוקה של המזון או הסחורות, לא ביצורם. חלק מהבעיה מקורו בחוסר רצון, אלא שאין התופעה משנה לתוצאה.

¹¹¹ יונתן סויפט בספרו "מסעות גוליבר" מתאר את הקרב וסיבותיו.

¹¹² כפסוק המפורסם של קורניי (Corneille), "הקרב נפסק מחוסר לוחמים".

¹¹³ הדגש כאן על המילה "יוזמת" תוקפנות מזוינת. וצריך להיזהר מאוד בהגדרת הצד היוזם, כי היוזמה למלחמה אינה מצטמצמת רק בפעולה מלחמתית (למשל, מצור מקדים הוא פעולה התקפית יזומה, לה הצד השני מגיב בפעולה מלחמתית: במקרה זה, לא הראשון הפותח באש הוא היוזם, אלא הצר על "אויבו" לכתחילה).

וביום מהימים, כאשר כל האומות ירצו להפוך את חרבותיהן למזמרות, לא רק במילים נמלצות –
ושקריות - אלא במעשים ישימים, נו, סימן שימות המשיח הגיעו.